

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 Reykjavík

Reykjavík, 21. mars 2024
UST202402-398/A.B.
10.05.00

Efni: Mat á umhverfsáhrifum - Tillaga að matsáætlun - Árskógsvirkjun í Þorvaldsdal

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar dags. 23. febrúar sl. þar sem óskað er umsagnar Umhverfisstofnunar um ofangreinda tillögu að matsáætlun fyrir Árskógsvirkjun í Þorvaldsdal.

Arctic Hydro hyggst reista allt að 5,0 MW vatnsaflsvirkjun í Þorvaldsdal í Dalvíkurbyggð. Virkjunin mun virkja allt að 5,0 m³/s rennsli með 119 m fallhæð. Framkvæmdin felur í sér byggingu stíflu og stöðvarhúss, lagningu slóða og 3.700 m langrar aðrennslispípu. Áætluð efnispörf er 140.000 m³.

Gróður

Votlendi

Í greinargerð kemur fram að framkvæmdin mun raska votlendi sem nýtur sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd.

Í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúrufyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Umhverfisstofnun leggur áherslu á að fjallað sé um votlendið í tillögunni og það komi fram hvaða leiðir verði farnar til þess að forðast rask votlendisins sbr. 61. gr. náttúruverndarlaga og hvaða valkostir séu skoðaðir. Umhverfisstofnun bendir á að ef tillagan gerir ráð fyrir röskun á votlendi þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu. Einnig getur vegagerð valdið fyrirstöðu og þurrkáhrifum.

Umhverfisstofnun bend einnig á mikilvægi þess að fjallað sé um mikilvægi votlendis í umhverfismatinu.¹

¹ <https://ust.is/nattura/natturuverndarsvaedi/ramsarsvaedi/um-votlendi/>

Að mati Umhverfisstofnunar mun framkvæmdin valda óafturkræfu raski á votlendi sem nýtur sérstakrar verndar og hafa því neikvæð áhrif á það. Því þarf, í samræmi við ofangreint ákvæði náttúruverndarlaga, að koma fram hvaða brýnu almannahagsmunir réttlæta röskun á votlendinu.

Í greinargerð segir að einnig verður stuðst við vistgerðarkort Náttúrufræðistofnunar Íslands, ljósmyndir og vettvangsathugun framkvæmdaraðila við mat á áhrifum á gróður.

Umhverfisstofnun bendir á að ef sérfræðingur Náttúrustofu Norðurlands vestra mun gera nákvæma vettvangsúttekt á gróðurfari og votlendi, þá eiga þau að duga.

Umhverfisstofnun bendir á mikilvægi þess að fjallað sé um mótvægisáðgerðir og endurheimt á gróðurfari og votlendi. Ef fyrirhugað er að endurheimta votlendi í samræmi við það rask sem framkvæmdin mun valda þarf að koma fram hversu stórt svæði verður endurheimt, hvaða svæði verður fyrir valinu og umhverfisáhrif þeirrar framkvæmdar og tímarammi endurheimtar.

Landslag og ásýnd

Umhverfisstofnun bendir á að þar sem tillagan gerir ráð fyrir töluverðum framkvæmdum á óröskuðu landi þar sem allt rask, mannvirki, stífla, lagnir, vegir, lón geta haft neikvæð áhrif á ásýnd og landslag er mikilvægt að halda raski í lágmarki.

Umhverfisstofnun leggur það til að unnin sé mynd sem sýnir lónið með fulla vatnshæð og í lægstu stöðu. Auk þess er mikilvægt að sýna stöðvarhúsið á yfirborði og niðurgrafið ef hægt er.

Einnig þarf að fjalla um hvort að hluti aðrennslispípu sé sjáanlegur á einhvern hátt á yfirborði eða hvort hún sé öll niðurgráfin. Auk þess þarf að mati umhverfisstofnunar að sýna líkanmynd af stíflu með vatnsrennslis á yfirfalli og fullu lóni.

Að mati Umhverfisstofnunar er mikilvægt að allar byggingar falli vel að svipmóti og einkenni lands eins og kostur er. Í umfjöllun um umhverfis- og menningargæði í landsskipulagsstefnu segir að mikilvægt sé að huga að ásýnd og yfirbragði nýrra mannvirkja í dreifbýli og hvernig þau falla að umhverfi sínu. Einstök mannvirki geta orðið áberandi í landi því að oft sést vítt yfir til sveita.

Umhverfisstofnun bendir einnig á að í 69. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd segir: „Við hönnun vega, virkjana, verksmiðja og annarra mannvirkja skal þess gætt að þau falli sem best að svipmóti lands. Við mat á umhverfisáhrifum og afgreiðslu leyfisumsókna vegna slíkra framkvæmda skal taka afstöðu til þessa atriðis.“

Stjórn vatnamála

Í matsáætluninni er fjallað að framkvæmdin nái til vatnshlotanna Þorvaldsdalsá 1 (102-1806-R-R) og Þorvaldsá 2 (102-1765-R) og helstu upplýsingar um vatnshlotin koma þar fram t.d. vatnagerð. Umhverfisstofnun bendir á tvennt sem er mikilvægt að komi fram í matskýrslunni. Koma þarf fram hver umhverfismarkmið vatnshlotanna eru sem framkvæmdin nær til, en umhverfismarkmið Þorvaldsdalsá 1 (102-1806-R-R) og Þorvaldsá 2 (102-1765-R) er að vera í mjög góðu ástandi og góðu efnafræðilegu ástandi samkvæmt vatnavefsjá stjórnar vatnamála. Ruglings virðist gæta á mati á ástandi straumvatnsins, en

Það er metið í mjög góðu ástandi skv. ákveðnum líkindum (sjá vatnavefsja) en frekari gagna er þörf til að staðfesta vistfræðilega ástandið. Efnafræðilegt ástand vatnshlotsins hefur ekki verið metið.

Umhverfisstofnun vill benda sérstaklega á þetta þar sem ekki er hægt að taka afstöðu til breytingar vatnshlot skv. 18 gr. laga nr. 36/2011 nema búið sé að staðfesta vistfræðilegt ástand. Umhverfisstofnun vill jafnframt benda á að þar sem skv. lýsingu framkvæmdar í matsáætluninni virðist hluta straumvatns vera breytt yfir í stöðuvatn (lón), en fyrir sé að slíkar breytingar á vatnshloti falla undir 18. gr. laga um stjórn vatnamála þar sem vatnshlotið skiptir um vatnaflokk þ.e. úr straumvatni yfir í stöðuvatn.

Umhverfisstofnun vekur athygli á umfjöllun úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála í máli 3/2023 Hvammsvirkjun frá 15. júní 2023² um þetta ákvæði þar sem m.a. er bent á skyldur samkvæmt lögum um stjórn vatnamála vegna mögulegra breytinga á vatnshlotum vegna nýrra framkvæmda og að virkjanaleyfi var felld úr gildi. Að auki var framkvæmdarleyfi Skeiða- og Gnúpverjahrepps vegna Hvammsvirkjunar felld úr gildi (mál 74/2023).

Í matsáætluninni eru lagðar fram matsspurningarnar, hver eru áhrif Árskógsvirkjunar á vatnshlot og Vatnaáætlun Íslands 2022-2027 og hvaða áhrif hefur fyrirhuguð framkvæmd á vatnalíf og fiskistofna Þorvaldsdalsár. Umhverfisstofnun bendir betra sé að fyrirhugaðar matsspurningarnar verði nákvæmari og til þess fallnar að svara þeirri spurningu hvort og hvernig fyrirhuguð virkjun muni breyta vistfræðilegu ástandi vatnshlotanna og hvort umhverfismarkmið þeirra náist ekki vegna framkvæmdarinnar.

Auk þess segir að í matsáætluninni að vatnafar mun breytast, einkum milli stíflu og stöðvarhúss þar sem rennsli skerðist verulega, og allnokkuð lón mun myndast ofan stíflu þar sem áður var rennandi vatn. Dægurmiðlun mun jafnframt hafa áhrif niður allan farveginn. Samráð verður haft við þar til gerðar stofnanir um hvernig virkjunin fellur að vatnatilskipun.

Umhverfisstofnun bendir á að rannsaka þarf þá gæðabætti sem lagðir eru til grundvallar ástandsflökkunar straumvatna af gerðinni RL1 og kom fram í skýrslu Hafrannsóknastofnunar, Náttúrufræðistofnunar Íslands og Veðurstofu Íslands³. Jafnframt er mikilvægt að meta vatnsformfræðilega gæðabætti og áhrif fyrirhugaðra breytinga á t.d. rennsli, rennslissveiflur, svifaur og samfellu árinna.

Til þess að hægt sé að leggja mat á hvort og hvernig framkvæmdin hafi áhrif á vatnshlot þarf að gera áhrifamat :

- Skýra þarf tilganginn með áhrifamatinu þ.e. að það er unnið til að meta áhrif framkvæmdar á umhverfismarkmið vatnshlotanna og hvort hætta sé á að ástand þeirra rýrni miðað við núverandi stöðu.
- Fjalla um vatnshlotin sem um ræðir, stöðu þeirra (óflokkað/ flokkað?) og fleira ef þarf.
- Fjalla þarf bæði um vatnshlot verða fyrir beinum sem og óbeinum áhrifum vegna framkvæmdarinnar.

² <https://uua.is/urleits/3-2023-hvammsvirkjun/>

³ Eydís Salome Eiríksdóttir ofl. (2020, leiðrétt útgáfa 2022). [Vistfræðileg viðmið við ástandsflökkun straum- og stöðuvatna á Íslandi](#). Veðurstofa Íslands VÍ 2020-009. 114 bls.

- Fjalla um alla viðeigandi gæðapætti í straumvatnshlotum (gerð RL1) sem notaðir eru til ástandsflokkunar og hvernig framkvæmdin hefur áhrif á þá gæðapætti.
- Fjalla þarf um áhrif á vatnsformfræðilega gæðapætti og áhrif þeirra á líffræðilega- og eðlisefnafræðilega gæðapætti.
- Gera þarf áætlun um að staðfesta vistfræðilegt ástand áður en framkvæmdir hefjast. Matið þarf að byggja á þeim gæðapáttum sem eru notaðir til ástandsflokkunar
- Umfjöllun um hugsanlegar mótvægisaðgerðir til að bæta úr ástandi (ef það er hættu á því að ástand versni eða ef að vatnshlotið nær ekki umhverfismarkmiðum vegna framkvæmdarinnar) og hvort þær mótvægisaðgerðir dugi til að upphefja ástandið í fyrri stöðu.
- Fjalla um hvort að umhverfismarkmið munu nást eða ekki.
- Fjalla þarf um hvort framkvæmdin kalli á heimild Umhverfisstofnunar um breytingu á vatnshlot skv. 18. gr. laga um stjórn vatnamála.

Meta þarf hvaða gæðapættir eru líklegir til að verða fyrir áhrifum umfram aðra t.d. áhrif á vatnsformfræðilega gæðapætti. **Ef að framkvæmdin hefur þau áhrif að einhver þeirra gæðapátta sem verða fyrir áhrifum af framkvæmdinni fellur um ástandsflokk þá fellur vatnshlotið á umhverfismarkmiðum.**

Útivist

Umhverfisstofnun bendir á mikilvægi þess að ekki sé einungis metin áhrif á núverandi aðila sem stunda útivist og ferðmennsku heldur einnig séu metnar framtíðarhorfur til útivistar á svæðinu og hver áhrif framkvæmdanna er á þær.

Auk þess vill Umhverfisstofnun vekja athygli á að hafa samráð við Ungmennasamband Eyjafjarðar vegna Þorvaldsdalshlaupsins⁴

Virðingarfyllst,

Axel Benediktsson
sérfræðingur
Ríkey Kjartansdóttir
sérfræðingur

⁴ <https://thorvaldsdalur.umse.is/>